

॥ पवनविज्ञेप्रारंभः ॥

॥ पवनविज्ञेप्रारंभः ॥

पव०

सिद्धिः श्रीगणेशाय नमः ॥ महेश्वरं नमः ॥ विज्ञे०
स्कृत्यं सैलयांगणनायकं ॥ गुरुं च परमा
त्मानं भयसंसारतारणं ॥ १ ॥ श्रीदेव्यवा
च ॥ देवदेव महादेव कृपां कृत्वा ममोप
री ॥ सर्वसिद्धिकरं ज्ञानं कथयस्व मम
प्रभो ॥ कथं ब्रह्मांडमुत्पन्नं कथं वापरी
वर्तते ॥ कथं विलीयते देववद ब्रह्मा १

उत्पन्नं ॥ ३ ॥ इति श्वर उवाच ॥ तत्त्वाद्ब्र
ह्मांडमुत्पन्नं तत्त्वेन परीवर्तते ॥ तत्त्वे
विलीयते देवी तत्त्वाद्ब्रह्मांडनिर्णयः ॥
॥ ४ ॥ श्रीदेव्यवाच ॥ तत्त्वमेव परं मूलं
निश्चीतं तत्त्वादिभिः ॥ तत्त्वस्वरूपं
किं देव तत्त्वमेव प्रकाशयः ॥ ५ ॥ इति श्व
र उवाच ॥ नीरंजनो निराकारं एको दे

पव
२

वमहेश्वरः॥ तस्मादाकाशमुसन्नमा
काशाद्वायुसंभव॥ ६॥ वायोऽसोजसु
तश्चापस्ततःप्रथिसमुद्भवः॥ एतानि
पंचतत्वानिविसीर्णानिचपंचधा॥ ७॥
तेभ्योब्रह्मांडमुसन्नत्रैरेवपरीवर्तते
वीलियतेचतत्रैवतत्रैवरमतेपुनः॥
॥ ८॥ पंचतत्वमयदेवंपंचतत्वानिसुं

विजे

२

दरी॥ सुक्ष्मरूपेणवर्ततेजायतेतत्वयोगि
भिः॥ १०॥ अतःपवःप्रवक्ष्यामिशरीरस्थं
स्वरोदयं॥ हंसचारस्वरूपेणभवेज्ज्ञानं
त्रिकालजं॥ ११॥ गुह्याद्गुह्यतरंसारंप्र
काशानं॥ इदंस्वरोदयंज्ञानंज्ञानानं
मसाकेमणी॥ १२॥ सुक्ष्मात्सुक्ष्मतरंजा
नंसुबोधंसत्यप्रत्ययं॥ आश्चर्योना

मुपका
रः॥ ७

पव०
३

स्त्रीकेलोकेआधारंस्वस्त्रिकेजेने॥१२॥
अथत्रिष्यलक्षणं॥शांतेभुद्धेसदा
चारेगुरुभक्त्येकमानसे॥दृढचित्तेक
तज्ञेचदेयंचैवस्वरोदयं॥१३॥दुष्टच
दुर्जनेकृद्धेअसत्येगुरुतल्पगे॥हीन
सत्त्वदुराचारेस्वरज्ञानंनदीयते॥१४॥
शुणुत्वंकथितंदेविदेहस्थज्ञानमु

विजे०

३

त्तमं॥येनविज्ञानमात्रेनसर्वज्ञत्वंप्रति
यते॥१५॥स्वरेवेदाश्चशास्त्राणिस्वरे
गांधर्वमुत्तमं॥स्वरेचसर्वत्रैलोक्यस्व
रमात्मस्वरुपकं॥१६॥स्वरहितंचदेव
ज्ञानाथहितंजथाग्रहं॥शास्त्रहितंज
थावक्ताशिरोहितंचयद्दुपु॥१७॥नाडी
भेदंतथाप्राणंतत्त्वभेदंतथैवच॥सुषु

पव.
४

एमा मिश्र भेदं च योजानाति समुक्ती गः विज्ञे०
॥१८॥ सकारे वा निराकारेषु न वायुच
लेकते ॥ कथयंति ही शुभके चित् ॥
स्वरज्ञानं वरानने ॥१९॥ ब्रह्मांडस्वेड
पिंडाद्यं स्वरेणैव ही निर्मितं ॥ सृष्टिसं
हारकर्ता च स्वरः साक्षात् महेश्वरः ॥२०॥
स्वरज्ञानात्परं गुह्यं स्वरज्ञानात्परं ध ४

ने ॥ स्वरज्ञानात्परं मित्रं न वा दृष्टं न वा श्रु
तं ॥२१॥ शत्रुह न्यात्स्वरबलं तथा मि
त्रसमागमः ॥ लक्ष्मीप्राप्तस्वरबले कि
र्तिस्वरबले सुरवं ॥२२॥ कं न्याप्राप्ति
स्वरबले स्वरबले राजदर्शनं ॥ स्व
रे न देवतासिद्धिः स्वरबले क्षितिपो
यशः ॥२३॥ स्वरबले गम्पते देशे भो

पव
५

ज्यं स्वरवले तथा ॥ लघुदीर्घस्वरव विजे
लेमलं चैव निवारयेत् ॥ २४ ॥ सर्वशा
स्त्रपुराणादि स्मृतिवेदांगपूर्वकं ॥ स्व
रज्ञानात्परंतत्वं नास्ति किंचिद्द्वरान
ने ॥ २५ ॥ नामरूपादिकाः सर्वमिथ्या
सर्वेषु विन्मः ॥ अग्या नमोहितामु
द्ययावत्तत्वनविद्यते ॥ २६ ॥ इदं स्व ५

रोदयं शास्त्रं सर्वशास्त्रोत्तमोत्तमं ॥ आ
त्मघटप्रकाशार्थप्रतिपकलिकोत्तमं ॥
॥ २७ ॥ यस्मै कस्मै परस्मैवानप्रोक्तं प्रश्न
हेतवे तस्मादेतत्स्वयं ज्ञेयं आत्मनैवा
त्मनात्मनि ॥ २८ ॥ नतिथिर्नचनक्षेत्रं
नवारोग्रहदेवता ॥ नचवृष्टिर्व्यतिपा
तवैष्ट्याद्यास्तथैवचः ॥ २९ ॥ कुर्याजान

पव० ६ स्निदेवेशिभवंतिनकदाचनः॥प्राप्ते ८ विजे०
स्वरवलेसुद्धेसर्वमेवशुभंफलं॥३०॥
देहमध्येस्थितानाड्योवद्गुरुपासुवि
स्तरा॥ज्ञातव्याश्चतुर्धैर्नित्यंस्वदेहे
ज्ञानहेतवः॥३१॥नाभीस्थानककं
दोर्द्धंअंकरादेविनिर्गता॥द्विसप्तति
सहस्राणिदेहमध्येव्यवस्थिता॥३२॥ ६

नाडीस्थाकुंडलिशक्तिभुजंगाकारशायि
नि॥ततोदशोर्द्धगानाड्योदशैवाधःप्र
तिष्ठिता॥३३॥द्वेद्वैतिय्यगतेनाड्यच
तुर्विशतिसंख्यया॥प्रधानादत्रानाड्य
सूदशवायुप्रवाहकः॥३४॥तिय्यगुद्धे
मधंस्थावावायुर्देहसमन्विता॥चक्र
वत्संस्थितादेहसर्वप्राणसमाश्रिता॥

पव० ॥३५॥ नासांमधोदशश्रेष्ठादशानांतिअविजे०
उत्तमा॥ इडाचपिंगलाचैवसुषुण्माच
तृतीयका॥ ३६॥ गांधारीहस्तिनिजिक्का
पुषाचैवयशस्विनि॥ अलंबुषाकुहुच्चै
वशस्विनिदशमितथा॥ ३७॥ इडावाम
स्थिताभागेदक्षीणेपिंगलातथा॥ सुषु
ण्णामधोदेशेत्तुगांधारीवामचक्षुषि॥ ७

॥३८॥ दक्षीणेहस्तिजिक्काचपुषाकर्णे
चदक्षिणे॥ यशस्विनीवामकर्णेअने
नेचाप्यलंबुषा॥ ३९॥ कुहुच्चलिंगदेशेत्तु
मुलस्थानेचशस्विनि॥ एवंद्वारसमा
श्रित्यतिष्ठतिदशनाडीका॥ ४०॥ इडापि
गलासुषुण्णामागामार्गसमाश्रिताः॥ ए
ताहिदशनाडयस्तुदेहमध्येव्यवस्थिता

पवः ॥४१॥ नामानि नाडीकानां तु वातानां प्रवः विजे
८ दाम्यहं ॥ प्राणापानसमानश्च उदानो
व्यानएवचः ॥४२॥ नागः कु। मीथक्क
लो देवदेतो धनं जयः ॥ हृदि प्राणो वसे
न्नित्यं मपानो गुदमंडले ॥४३॥ समानो
नाभीदेशे तु उदानः कंठमध्यागः ॥ व्या
नो व्यापिकारिरेषु प्रधानादत्र वायवः ८

॥४४॥ प्राणाद्यः पंचविरव्याता नागद्यापं
चवायवः ॥ तेषां मपि चपंचानां स्थाना
नि च वदाम्यहं ॥४५॥ उद्गरे नागं मुख्या
तः कुर्मजुन्मीलने स्मृतः ॥ क्लकलो ह्य
तक्कज्ञेयो देवदेतो विजृम्भने ॥४६॥ नज
हातिमृतं वापि सर्वव्यापि धनं जयः ॥ ए
ते नाडीषु सर्वांशु भ्रमंते जिवरुपिणः ॥

पव १ ॥४७॥ प्रकटं प्राणसंचारं लक्षयेदेहमध्य विजे
१ तः ॥ इडापिंगलासुषुम्णा नाडीभिस्ति
सृन्निर्बुधः ॥४८॥ इडावामे च विज्ञेया
पिंगला दक्षिणे श्रुता ॥ इडानाडी स्थिता
वामा ततो व्यस्रा च पिंगला ॥४९॥ इडा
यां संस्थितश्चंद्रः पिंगलायां च भास्कर
रः ॥ सुषुम्णायां चुरुपेण च भुर्हंस स्व १

रूपताः ॥५०॥ हंकारे निर्गमप्रोक्तः स
कारो तत्र वेदाने ॥ हकारः शिवरूपेण
सकारः शक्तीरुच्यते ॥५१॥ शक्तीरुप
स्थितश्चंद्रो वामनाडी प्रवाहकः ॥ दक्ष
नाडी प्रवाहश्च चुरुपि दिवाकरः ॥५
॥२॥ स्वासे सकार संसृते तु यदा नदीयते
बुधैः ॥ तद्दानं जिवलोके स्मिन्नकोटी ॥

पव० कोटीगुणं भवेत् ॥ ५३ ॥ अनेतलक्षय विज्ञे०
१० द्योगीचैकचित्तः समाहितः ॥ सर्वमे
वविज्ञानीयान्मार्गवैसुय्येचंद्रयो
॥ ५४ ॥ ध्यायेत्तत्त्वं स्थिरे जिवे अस्थिरे
नकदाचनः ॥ इष्टासिद्धिर्भवेत्तस्य
महालाभोजयंतथा ॥ ५५ ॥ चंद्रसुर्य
सदाभ्यासेयेकुर्व्वेति सदानराः ॥ अ १०

तितानागतज्ञानं तेषां हस्तगतं सदा ॥ ५
॥ ६ ॥ वामे चामृत रूपं स्याज्जगदाप्पाय
नंपरं ॥ दक्षिणे चरभागे तज्जगदुत्पाद
येत्सदा ॥ ५७ ॥ मध्यमा भवति कुरादुष्टा
सर्वत्र कर्म्यसु ॥ सर्वत्र शुभकार्येषु वाम
भवति इष्टीदा ॥ ५८ ॥ निर्गमे तु शुभावामा
प्रवेशे दक्षिण शुचा ॥ चंद्रसमस्तविज्ञे

पव० चारविस्त्रुविषमः सदा ॥ ५९ ॥ चंद्रः स्त्रीपु विजे०
११ रुषः सुर्यचंद्रगौरोशितोरविः ॥ चंद्रना
डी प्रवाहेन सौम्यकर्मणि कारयेत् ॥
६० ॥ सुर्यनाडी प्रवाहेन रौद्रकर्मणि
कारयेत् ॥ सुषुम्णां च प्रवाहेन सिद्धि
मुक्तीफलानि च ॥ ६१ ॥ आदौ चंद्रशिते
पक्षे भास्करस्तु शिते तरे ॥ प्रतिपदा ॥ ११

दिनान्याहुस्त्रीणि त्रीणि क्रतोदयं ॥ ६२ ॥
साह्रद्विघटीकाज्ञेयाशुक्लकृष्णशर
शिरविः ॥ वहस्यकदिने नैव यथाषष्टी
घटी क्रमात् ॥ ६३ ॥ बहेतावद्धघटीमध्ये
पंचतत्वानि निर्दिशेत् ॥ प्रतिपतोदि
नान्याहुर्विपरीतेर्विपर्जयः ॥ ६४ ॥ शुक्ल
पक्षे भवेद्दामाक्रलपक्षे च दक्षिणे ॥ ११

पवनीयात्प्रतिपत्सुर्वयोगीतकृत्मानसः॥ विजे.
१२ ६५॥ शशांके वारये द्वात्रिंशद्दिवा वार्यो दीवा
करः॥ इत्यभ्यासरतो नित्यं सयोगी नात्र
संशयाः॥ ६६॥ सुर्येण वध्यते सुर्यश्चंद्रं
चंद्रं न वध्यते॥ योज्ञानाति क्रियामेतां त्रै
लोक्यं वसयेद्दशणात्॥ ६७॥ गुरुशुक्रबु
धेन्दुनां वासरे वामनाडीका॥ सिद्धिदास १२

र्वकार्जिपुशुक्लपक्षे विशेषितः॥ ६८॥ प्र
थमेव हतं वायुः द्वितीयं च तथा नलं॥
तृतीयं वहतं माहेंद्रं चतुर्थं वारुणं वह
त्॥ ६९॥ एकैकस्य घटी पंचक्रमेणो वो
दयंति च॥ क्रमादेकैकनाड्यां तु तत्वा
नां प्रथमगुह्यवः॥ ७०॥ अहोरात्रस्य मध्ये
तज्ञेयाद्वादशसंक्रमा॥ वषट्ककटक

पव न्यालिमृगमिननिशाकरे ॥ ११ ॥ मेषसिं विजे
१३ हेचधनुषितुलायां मिथुनेघटे ॥ उद
योदक्षिणे ज्ञेयो शुभाशुविनिर्णयः ॥
१२ ॥ तिष्ठेत्पूर्वोत्तरे चंद्रो भानुपश्चिमद
क्षिणे ॥ दक्षिणाड्या प्रसारं तु नगक्षेया
म्यपश्चिमी ॥ १३ ॥ वामाचार प्रवाह तु
नगक्षेत्पूर्वमुत्तरे ॥ परीपंथि भयं तस्य १३

गतो सौ न निवर्तते ॥ १४ ॥ तस्मात्त्र न गंत
व्यं बुधैः सर्वहितैः शुभैः ॥ तदा तत्र तु सं
धातमृत्करे वनसंशयः ॥ १५ ॥ शुक्लप
क्षौ द्वितीयायां अर्कं वहति चंद्रमा ॥ द
श्यते ला भदं पुंसां सौ मे सौरव्यं प्रजाय
ते ॥ १६ ॥ सूर्यो दये यदा सूर्यः श्वंद्रश्चंद्रो
दयो भवेत् ॥ सिद्धं तिसर्वकार्यो णिदी

पक्ववारात्रीगतान्यपि ॥ ११ ॥ चंद्रकालेयदासुर्यविजे
१४ सुर्येश्चंद्रोदयो भवेत् ॥ उद्देगः कलहोहा
निष्पुमंसर्वनीवारयेत् ॥ १८ ॥ सुर्यप्रवाहे
प्रवदंतिज्ञान ॥ असनस्पयुक्तमुनीनिश्च
तस्य ॥ स्वासेनयुक्तस्पतुशीतरत्रमेप्रवा
हकालेफलमन्यथास्यात् ॥ १९ ॥ विपरी
तलक्षणं ॥ यदाप्रयुषकालितूविपरीतो १४

दयो भवेत् ॥ चंद्रस्थानेवहत्यक्कोरविस्था
नेचचंद्रमा ॥ ८० ॥ प्रथमेमनसोद्विगंध
नहानिद्वितियके ॥ तृतीयगमनंप्रोक्तं
द्विष्टनाशंचतुर्थके ॥ ८१ ॥ पंचमेराजवि
ध्वंसंघष्टेसर्वार्थनाशनं ॥ सप्तमेव्याधि
दुःखाणिमृष्टमेमृत्युमादिशेत् ॥ ८२ ॥
कालत्रयदिनान्यथौविपरीतंजदावहे

पव.
१५

त॥ तदादुष्टफलं प्रोक्तं किंचिन्मुनेतुशो (विजे०)
भनं ॥ ८३ ॥ प्रातर्मध्याह्नयोश्चंद्रसायंक
लेद्दिवाकरः ॥ तदानीत्यं जयंलाभं विप
रीतं विवर्जयेत् ॥ ८४ ॥ वामेवाद्दक्षिणे
वापियत्र संक्रमते शिवः ॥ क्त्वा तत्पा
दमादौ च यात्रा भवति सिद्धिदा ॥ ८५ ॥
चंद्रः समपदः कार्यै रविस्तु विषमः

१५

सदा ॥ पूर्णपादपुरस्कृत्य यात्रा भवति
सिद्धिदा ॥ ८६ ॥ चंद्रचारं चतुष्पादः पंच
पादश्च भास्करे ॥ एवं च गमनं श्रेष्ठं सा
धयेद्भुवनत्रयं ॥ ८७ ॥ यत्रांगे बहुते वा
युस्तदंगस्य करसलं ॥ सुप्तोत्थितोपु
खं स्पृष्ट्वा लभंते वांक्षितं फलं ॥ ८८ ॥ प
रदत्ते तथा ग्राह्ये गृहान्निर्गमनोपि च ॥

पक्- यदंगवहतेनीडीग्राह्यंगतिकरांघ्रिणं विजे०
१६ ॥८९॥ नहानीकलहो नैवकंठकैनीपि
मिद्यते ॥ निवर्ततेसुखेनैवसर्वोपद्र
विवर्जितः ॥९०॥ गुरुबंधुनृपामात्याः
न्येपिशुभदायिनः ॥ पुर्णजेखलुकर्त
व्याकार्यसिद्धिमनीप्सिता ॥९१॥ अरि
चौराधर्मधर्णाद्याः अन्येषांचादिभिः १६

हा ॥ कर्तव्याः खलुरिक्तायां जयलाभसु
स्वार्थिभिः ॥९२॥ दुरदेशे विधातव्यंगम
नंतुहिमद्युतौ ॥ अभ्यादेशदिष्टेतुतार
णावितिकेचनः ॥९३॥ यत्किंचित्युर्ध्वमुदि
ष्टंलाभादीसमरागमः ॥ तत्सर्वंपुर्णना
डीषुजायतेनिर्विकल्पकं ॥९४॥ शुभ
नाड्यां विपर्जयसंयत्युर्ध्वप्रतिपादितं ॥

पंच
१३

जायते नान्यथा चैव ज्ञथा सर्वज्ञ भाषि विजे
तं ॥ ९५ ॥ व्यवहारे खलोच्चारै द्वेषिविद्या
दीवं चका ॥ कुपितस्वामिचौराद्यापुण
स्थास्युभयं करा ॥ ९६ ॥ दुराध्वने शुभं
चंद्रो निर्विघ्नो भिष्ट सिद्धिदः ॥ प्रवेशका
जहितेषु सुर्ये सिद्धं प्रशास्यते ॥ ९७ ॥ चं
द्रचारे विषं हन्ति सुर्यो वालां वशं नयेत् ॥ ९८

सुषुम्णायां भवेन्मोक्षः एकदेवो त्रीधार
स्थिताः ॥ ९८ ॥ अयोग्ययोग्यता नाडीया
ग्यस्थानेऽप्ययोग्यता ॥ कार्यानुबंध
नो जिवं कथं रुद्धसमाचरेत् ॥ ९९ ॥ शु
भानि शुभकार्याणि क्रीयंते हर्तिसंश
तदा कार्यनिरोधेन सुर्ये नाडी प्रचाल
नं ॥ १०० ॥ अस्थिरकर्माण्यलंकारे दुरा

पव
१८

ध्वगमनेतथा ॥ आश्रमेहर्म्यप्रसादेव विजे
सूनांसंग्रहोपिच ॥ १०१ ॥ वापीकुपत
गुणादिप्रतिष्ठासंभदेवयो ॥ यात्रादा
नेविवाहचवस्त्रालंकारभुषणो ॥ १०२ ॥
शांतिकंपौष्टिकंचैवदिव्यौषधिरसाय
नं ॥ स्वस्वामिदर्शनेत्रैमैवानीज्येकण
संग्रहे ॥ ३ ॥ ग्रहप्रवेशसवायांकृषावै १८

विजवाफने ॥ शुभकर्मणि संधौ च निर्गमे
च शुभं शशि ॥ ४ ॥ विद्यारंभादीकार्येषु
वांधवानां च दर्शने ॥ जनमोहं च दिहा
यामंत्रसाधने ॥ १०५ ॥ कालविज्ञानसु
त्रतुचतुष्पदग्रहागमः ॥ कलाव्याधि
चिकित्सायां स्वामिसंबोधने तथा ॥ १०६ ॥
गजाश्वारोहने धन्विगजाश्वानां च व

पव १५ धने ॥ परोपकर्मणे चैव निधिनां स्थापने विज्ञे
 तथा ॥ १०७ ॥ गीतवाद्यादिनृत्यादौ गित
 शास्त्रविचारणे ॥ पुरग्रामनिवेशं च तिल
 कः क्षत्रधारणे ॥ १०८ ॥ आर्तेशोकविषा
 दे च ज्वरी तमुच्छिते पित्रा ॥ स्वजनस्वामि
 संबंधे धान्यादिदारुसंग्रहे ॥ १०९ ॥ स्त्रीणां
 दंतादिभुषायां वृष्टरागमने तथा ॥ गुरुपु १५

जां विषादिनां चालनं च वरानने ॥ ११० ॥
 डिगायां सिद्धिदं प्रोक्तं योगाभ्यासादिक
 म्यं च ॥ तत्रापि वर्जयद्वायुसेजश्चाका
 शमेव च ॥ १११ ॥ सर्वकार्याणि सिद्ध्यंति
 दिवारात्री गतान्यपि ॥ सर्वेषु शुभकार्ये
 षु चंद्रचारप्रशस्यते ॥ ११२ ॥ अथ पिंगला
 कठीनकुरविद्यानां पठनपाठनतथा ॥

पव
२०

स्त्रीसंगविश्वागमनेमहानौकाधिरोह विजे
ने॥१३॥ भ्रष्टकार्यसुरापानेविरमंत्रासु
पासने॥ वहलो ध्वंसदेवादिविषदान
दीवैरीणां॥१४॥ ब्राह्म्यासैवगमने
मृगयापशुविक्रमे॥ इष्टिकाकाष्टपा
षाणेरत्नपर्षणादारुणे॥१५॥ गत्यभ्या
सैयंत्रतंत्रेदुर्गोपवतरोहने॥ द्युतेचौर्य
गजाश्वादिरथःसाधनवाहने॥१६॥ ख २०

रोष्टमहिषादीनांगजाश्वरोहनेतथा॥ न
दिजलौघत्ररणेभेषजेलिपिलेखने॥१
॥१७॥ मारणांमाहनंसंभुंविद्वेषोच्चाटनं
शं॥ प्रेरणाकर्षणोद्दोभदानेचक्रयवि
कये॥१८॥ खड्गहस्तोवैरीयुद्धेभागेवारी
जदर्शने॥ भोज्यस्तानेव्यवहारेकुरेदि
स्तेरविःशुभः॥१९॥ भुक्तमार्गणमदाग्नौ

पव
२१

स्त्रीणां वश्यादिकर्मणि ॥ शयनं सुर्यवा विजे०
हेनकर्तव्यं सर्वदा बुधैः ॥ २० ॥ कुरानि
सर्वकर्मणि चरानि विविधानि च ॥
तानि सिद्धं तिसुर्येण नात्र कार्यं वि
चाराणः ॥ २१ ॥ अथ सुषुम्णा ॥ क्षणं वामे
क्षणं दक्षेयदा वहति मारुतः ॥ सुषुम्णा
सा च विज्ञेया सर्वकार्यहरा स्मृता ॥ २२ ॥ २१

तस्यां नाद्यां स्थितो वहि ज्वलंति कालरूपि
णां ॥ वर्षुवंतं विज्ञानी यात सर्वकार्यवि
नाशनं ॥ २३ ॥ यदा नुक्रममुलं धयस्य ना
डी द्वयं वहेत ॥ तदा तस्य विज्ञानी यात द
षुभं समवस्थितं ॥ २४ ॥ क्षणं वामे क्षणं वा
युविषमं भावमादिशेत ॥ विपरीतः फलज्ञ
यं ज्ञातव्यं च वरानने ॥ २५ ॥ उभयरेव सचा

पव
२२

रोविषुवंतंविदुर्बुधाः॥नकुर्यात्क्रूरसौ विज्ञे
म्यानित्तसर्वेनिःफलंभवेत्॥२६॥जिव
तेमरणप्रश्नेनाभालाभौजयाजयो॥
विषुवेवैपरीत्यस्यात्संस्मरेजुगदिष्ट
रं॥२७॥दिष्ट्वरंचिंतितंकार्येयोगभ्या
सादिकर्मसु॥अन्यत्रनेनकर्तव्यंजय
लाभसुखेद्भुभिः॥२८॥सुर्येणवहमान २२

यांसुषुमायांमुहुर्मुहुः॥शापंदद्याद्वरं
दद्यात्सर्वथाचतदन्यथा॥२९॥नाडी
संक्रमणेकालेत्संक्रमणेतथा॥
शुभंकिंचिन्नकर्तव्यंपुण्यंहानादी
कोटिधा॥३०॥विषमस्योदयेयत्रम
नसापिनचिंतयेत्॥यात्राहानिकरी
तस्यसृत्फलेशोनसंशयाः॥३१॥पुरो

पव
२३

वामेर्द्धतश्चंद्रोदक्षाधःपृष्टतोरविः॥ पूर्णविजे
रीक्तविवेकोयंज्ञातव्योदेशिकैःसदा
॥३२॥ उर्ध्ववामाग्रतोदुतो ज्ञेयं वामपथि
स्थितः॥ पृष्टेरक्षेतथाद्यस्मात्सूर्यवा
हगतःशुभः॥३३॥ अनादिविषमंसं
धिनिराहारानिराकुलां॥ परं सुद्धमं वि
लीयेतसासंध्यासंधिरुच्यते॥३४॥

२३

नसंध्यासंधिमित्याहुःसंध्यासंधिर्नि
गद्यते॥ विषुवत्संधिगः प्राणाः सासंध्या
संधिरुच्यते॥३५॥ नवेदंवेदमित्याहुः
वेदोवोदोनविद्यते॥ परमात्माविद्य
त्यनसवेदोवेदुच्यते॥३६॥ इतिनाडी
भेदः॥ अथतत्त्वनिर्णयः॥ श्रीदेवुवाच॥
देवदेवमहादेवसर्वसंसारतारकः॥

पव
२४

स्थितं त्वदिये हृदये रहस्यं वद मे प्रभो ॥
३९ ॥ इच्छुरो वाच ॥ स्वरज्ञानरहस्यानुन
किंचिद्विष्टदेवता ॥ स्वरज्ञानरतो योगी
स जोगी परमो मतः ॥ ३८ ॥ पंचतत्त्वाद्
वेत्सृष्टिस्तत्त्वं तत्त्वं विलियते ॥ पंचतत्त्वं
परंतत्त्वं तत्त्वातीतनिरंजनं ॥ ३९ ॥ तत्त्वा
नां नाम विज्ञेयं सिद्धियोगेन योगिनां ॥

विज्ञे

२४

भुतानां दुष्टचिह्नानि जानंति ही स्वरोत्त
मः ॥ ३९ ॥ पृथ्वि आप सथा तेजो वायुराका
शमेव च ॥ पंचभुतात्मकं सर्वं योजाना
ति सपुजितः ॥ ४० ॥ सर्वलोकस्य जिवा
ना न देहे भिन्नतत्त्वं ॥ भुल्लोकात्समप
र्यंतं नाडी भेदः पृथक् पृथक् ॥ ४१ ॥ वामे
वा दक्षणे वापी उदयोत्पंचकीर्तितं ॥ ४२ ॥

पव
२५

एधातत्वविज्ञानं शृणु वक्ष्यामि सुंदरी विजे
॥४२॥ प्रथमे तत्वसंख्यायां द्वितियस्वा
ससंधिषु ॥ तृतीयस्वरचिह्नानि चतु
र्थे स्थानमेव च ॥४३॥ पंचमे तस्य वर्ण
श्चः षष्ठे तु प्राणमेव चः ॥ सप्तमे स्वा
दुसंयुक्तः मष्टमे गतिलक्षणं ॥४४॥
एवं मष्टविधं प्राणं विषुवं तंचराचरं

२५

स्वरात्परतरंदे विनान्यथा त्वंबुजास
ने ॥४५॥ निरीक्षितव्यं यत्नेन यद्वा प्र
सुषकालतः ॥ कालस्य वंचनाथाय
कर्म कुर्वंति योगीनः ॥४६॥ अत्योरं
गुष्टकौमाध्यांगुल्फो नाशापुरद्वयं ॥ व
दने प्रांत्यकोयां त्यांगुलिदेशद्वयं तयो
॥४७॥ अस्यां तर्भुप्रथिव्यादी तत्वज्ञान

पव
२६

भवेत्क्रमात् ॥ पितारवेतारुणाश्यामेर्वि विजे.
दुभीर्निरुपाधिरव ॥ ४८ ॥ दर्पणेनसमा
लोक्यतत्रत्वासंचनिहिषेत् ॥ अका
रैस्तु विज्ञानियातत्वभेदं विचक्षणैः
॥ ४९ ॥ चतुश्चार्द्धचंद्रत्रिकोणवर्तु
लं स्मृतं ॥ विंदुभिस्तु न भोज्ञेयो सा
कारैस्तुल्यलक्षणैः ॥ १५० ॥ ०८८०० ॥ म २६

५१

धेपृथ्वीहृद्यश्चापश्चोर्द्धवहतिचानलः
तीर्यग्वायुप्रवाहश्च न भो वहतिसंक्र
मे ॥ आपः श्वेताः क्षितिपितारक्तवर्णौ
हताशनः ॥ मारुतो नीलजीमुत आका
शसर्ववर्णकं ॥ ५२ ॥ स्कंधद्वये स्थितो
वह्निर्नीभीमुले प्रभंजतः ॥ जानुदेशे
क्षितीतोयंपादांते मसकेन भः ॥ ५३ ॥

पव
२९

महियंमधुरंस्वादं कषायं जलमेव चः ॥
तिक्तं तेजः समिरोऽम्लं आकाशं कडु
कं तथा ॥ ५४ ॥ अष्टांगुलं वह्ने द्वायुरन
लश्चतुरंगुलः ॥ द्वादशांगुलमाहेयं
षोडशांगुलवासुलाः ॥ ५५ ॥ उर्ध्वमृत्युर
धाः शान्तिः तीर्यगुच्चाटनं तथा ॥ मध्य
स्तभं विजानीयात् न भो सर्वत्र मध्यमः २९

विज्ञे

॥ ५६ ॥ पृथिव्यास्थिरकर्माणि चरकर्मा
णि वासुला ॥ तेजसिक्कुरकर्माणि मार
णोच्चाटनेनिलः ॥ ५७ ॥ व्योम्निन किंचि
त्कर्तव्यमभ्यासेद्योगसेवया ॥ शुन्य
ता सर्वकाज्ञेषु नात्र कार्ये विचारणा
॥ ५८ ॥ पृथ्विजलाभ्यां सिद्धिस्थान्मृत्युव
होक्षयानिले ॥ न भसो निष्कलं सर्वज्ञा

पव. तव्यंतत्ववेदिभीः ॥ ५९ ॥ चिरंलाभंश्चि विजे.
२८ तिज्ञेयात्तद्वराणां तोयतत्वतः ॥ हानि
स्याद्वह्निवाताभ्यां नभसो निष्कलं न
वेत् ॥ ६० ॥ पितः शनैर्मध्यवाही हनुं पि
वद्गुरुध्वनि ॥ कवोष्मः पार्थिवो वायुः
स्थिरकार्यप्रसादकः ॥ ६१ ॥ अधोवाही
गुरुधानशीघ्रगः शीतलः शीतः ॥ यः २८

दुशांगुलो वायुसम्पः शुभकर्मकृत ॥ ६२
अवर्तगश्चात्युष्मश्च सोनाभश्चतुरां
गुलः ॥ उद्धवाही चयः करकर्मकारी
सतैजसः ॥ ६३ ॥ उष्मशितकृश्चवर्णा
सिर्यगामी चाष्टांगुलः ॥ वायुपवन
सज्ञोयं चरकर्मसुसिद्धिदः ॥ ६४ ॥ यः
समिरः समरसः सर्वतत्वगुणावहः ॥

पव
२९

अम्वरंतं विजानीयाद्योगिनां योगदाय
कं ॥ ६५ ॥ तथा च पित्तचैव चतुष्कोणं म
धुरं मध्यामाश्रितं ॥ भोगदं पार्थिवं त्वं
प्रवाहोद्वादशांगुलं ॥ ६६ ॥ श्वेतमर्द्धदु
संकाशं स्वादुकाषायमादकं ॥ लाभ
कृदासुतत्वं प्रवाहेषोडशांगुलं ॥ ६७ ॥
रक्तं त्रिकोणं तिकं स्यात्तद्विमागप्रवाह

विज्ञे

२९

कं ॥ दिप्तं च तैजसंतत्वं प्रवाहे चतुरांगु
लं ॥ ६८ ॥ निलं च वर्तुलाकारं स्वादा म्लंति
र्यगाश्रितं ॥ चपलं मासुतंतत्वं प्रवाहेष्टा
गुलं स्मृतं ॥ ६९ ॥ वर्णाकारं स्वादुबहं अत्य
कं सर्वगामीनं ॥ मोक्षदं नाभसंतत्वं सर्व
कार्येषु निष्फलं ॥ ७० ॥ पश्चिज्जलेषु मे
तत्वे तैजोमिअफलोदये ॥ हानिमृत्युक

पव ३३ शैपुंसां मशु भौवौ ममारुतौ ॥ ११ ॥ अप्यु विज्ञे-
र्वेषश्चिमेपृथ्वी तेजश्च दक्षीणे तथा ॥ वा
योश्चोत्तरदिग्ज्या मध्यकोणो गतं नभः
॥ १२ ॥ चंद्रपृथ्वी जले स्याता सुर्यचाग्नीर्य
दा भवेत् ॥ तदा सिद्धिर्न संदेहो सौम्यासौ
मेषु कर्मिसु ॥ १३ ॥ लाभपृथ्वी कृतो हि
स्या निशायां लाभकृज्जलं ॥ वन्हो मृ ३३

सुःक्षतिर्वायौ नभस्थानंदेहेत्कचित् ॥ १४ ॥
जिवतव्ये जयेत् लाभे कृषा च धनकर्षणे
मंत्रार्थे जुद्धप्रश्ने च गमना गमने तथा ॥
१५ ॥ आयाति वारुणे घत्रतत्रस्थो पिशु
भंक्षितौ ॥ प्रयाति वायुतो न्यत्रहानिमृ
त्युर्नभो नले ॥ १६ ॥ प्रथिव्यां मुलचिंता
स्या जीवस्य जलवातयो ॥ तेजसिधातु

पच
३१

चिंतास्याश्रुन्यमाकाशातोवदेत् ॥११॥ विज्ञे
प्रथिव्यांबहुपादास्युः द्वीपदसोयवा
युतः ॥ तेजसीचचतुष्पादान्नभसि
पादवज्जितः ॥१८॥ कुलोवहीरविपृ
थ्वीसौरीरापः प्रकित्तितः ॥ वायुस्था
नास्थीतोरहुदक्षरं ध्रुप्रवाहकः ॥१९॥
जलचंद्रोबुधः पृथ्वीः गुरुवार्त्तशीतो ३१

नलः ॥ वामनाड्यां स्थितो सर्वे सर्वका
र्येषु निश्चिता ॥८॥ प्रवासी प्रश्नं ॥ चं
द्रादित्यौ परीत्य ज्यज्जदाराहुगतो निर
लः ॥ तदा सौचलितो ज्ञेयः स्थानांतरम
पेक्षते ॥९॥ आयाति वारुणे तत्वे तत्रै
वा सिश्रुभंक्षितौ ॥ प्रवासी पवनान्य
त्र मृत्करे वानले वदेत् ॥९॥ पार्थिवे म

पव
३२

लविज्ञानं जीवज्ञानजले तथा ॥ अज्ञे विज्ञे
यां धातुविज्ञानं व्योम्नि श्रुत्यं विनिर्दिशे
त् ॥ ८३ ॥ तुष्टीपुष्टीः रतिः कीडा जयहा
स्य धराजले ॥ तेजोवायोश्च सुप्ताक्षः ज्व
रकंपप्रवासीनः ॥ ८४ ॥ गतायुर्मृत्युराका
शे चंद्रवस्थाप्रकिर्तितः ॥ द्वादशैताप्रय
त्नेन ज्ञातव्याद्देशीके सदा ॥ ८५ ॥ पुर्वीयां ३२

पश्चिमेयाम्येन त्रस्यां जथाक्रमं ॥ पृथि
व्यादिनिभुतानि वलिष्ठानि विनिर्दिशे
त् ॥ ८६ ॥ पृथिव्यापस्यथा तेजोवायुरी
काशमेव च ॥ पंचभुतात्मकं देहं ज्ञातव्यं
च वरानने ॥ ८७ ॥ अस्मि मांसत्वचानाडी
रौ मंचेव तु पंचमं ॥ पृथ्वीपंचगुणा प्रोक्तः
ब्रह्मज्ञानेन भाषितं ॥ ८८ ॥ शुक्लशोणि

३३ पक्वतमज्जा च भुवनालं च पंचमं ॥ अपः पं विज्ञे
 च गुणा प्रोक्ता ब्रह्मज्ञानेन भाषितं ॥ ८९ ॥
 क्षुधा त्रषा तथा निद्रा कांतिरात्मस्य मे
 वचः ॥ तेजः पंचगुणा प्रोक्ता ब्रह्मज्ञाने
 न भाषितं ॥ ९० ॥ धावनं वलघ्नं संघंसं
 कोचन प्रसारणं ॥ वायोः पंचगुणाः प्रो
 क्ता ब्रह्मज्ञानेन भाषितं ॥ ९१ ॥ रागद्वेष ३३

तथा लज्जा भयमोहश्च पंचमं ॥ नभः पं
 चगुणा प्रोक्ता ब्रह्मज्ञानेन भाषितं ॥ ९२ ॥
 पृथिविपलपंचाशच्च त्वारीशदयस्त
 या ॥ तेजस्त्रीशद्विजानीयाद्वायुर्विंशति
 दिडनभः ॥ ९३ ॥ पार्थिवे चिरकाले च ल
 भश्चापेक्षणाद्भवेत् ॥ जायते पवनात्स्व
 ल्यः सिद्धोऽप्यग्नौ विनस्यति ॥ ९४ ॥ पृथ्वी

पव. पंचअसां वेदागुणासे जो द्विजायुतः ॥ न विजे.
३४ भगवतु गुणं चैव तत्त्वज्ञानमिदं भवेत् ॥ ९
५ ॥ फुत्कारकृत्स्नस्फटीता विदिगीपति
ताधरा ॥ ददाति सर्वकार्येषु अवस्था
सदृशं फलं ॥ ९६ ॥ धनिष्ठारोहीणा ज्येष्ठ
अनुराधा अवसथा ॥ अभिजिच्चोत्तरा
षाढापृथ्वी तत्त्वमुदाहृतं ॥ ९७ ॥ पुष्या ३४

ठतथा श्लेषामुलभाद्रचरोहीणि ॥ उत्त
राभाद्रपदारैवति अपतत्वं रातमिषाप्रि
ये ॥ ९८ ॥ भरणीकृत्तिकाषुष्यमघापूर्वा
चफाल्गुणि ॥ पूर्वभाद्रपदास्वातितेजस्त
त्वमिति प्रिये ॥ ९९ ॥ विषाषोत्तरफाल्गु
ण्योहस्तचित्रापुनर्वसौ ॥ अश्विनीमृग
शिशेचवायुतत्त्वमुदाहृतं ॥ २०० ॥ वहनेना

पव
३५

शीस्थितोदुतोयत्पृष्ठतिशुभाशुभं॥तत्स
र्वेसिद्धिमायातिशुन्येःशुन्यनसंशयः
॥२०१॥पुर्वोपिनिर्गमेस्वासेस्वतत्वेपि
नसीद्धिदः॥सुर्योचंद्रोथवानुनंसंश्रु
हेसर्वसिद्धिदः॥२०२॥तत्त्वराभोजयप्र
प्तंसुतत्वेचधनंजयः॥कौरवानिहता
सर्वेयुद्धेतत्वविपर्जये॥३॥जन्मांतरा

विजे.

३५

यंसंस्कारात्प्रसादादथवागुरौ॥केषां
विज्ञायतेतत्त्वेवासनाविमलात्मना॥४॥
अथपंचतत्वधानं॥लंबीजंधरणीधा
येच्चतुरश्रंसपितभं॥सुगंधंस्वर्णवर्ण
त्वंमारोग्यंदेहलाघवं॥५॥बंबीजंवारु
णंध्यायेदद्वचंद्रशशिप्रभं॥क्षुधातृषा
दिसहीस्तुत्वंजलमध्यचमज्जनं॥६॥

पव
३६

रं विज्ञं शषिनं ध्यायेत्त्रिकोणं मरुणं प्रभं ॥ विज्ञे-
वहुन्नपानं भोक्तृत्वं मातृपात्री सही स्तु-
ता ॥ ७ ॥ यं विज्ञं पवनं ध्यायेद्दत्तुलं त्रयाम-
लः प्रभं ॥ आकाशगमनाद्यं च पक्षिवहु-
मनंतथा ॥ ८ ॥ हं विज्ञं गगनं ध्यायेन्निरा-
कारवहुप्रभं ॥ ज्ञानं त्रिकालविषयमै-
श्वर्यमणिमादिकं ॥ ९ ॥ स्वरग्यानेनरो ॥ ३६

ज्यत्र धननास्तीत्वतः परं ॥ गम्यते स्वरज्ञाने
न अनायासफलं लभेत ॥ १० ॥ इति पंच-
तत्त्वज्ञानं ॥ अथ युद्धविजय ॥ श्रीदेव्युवा-
च ॥ देवदेव महादेव महाज्ञानं स्वरोदयं
त्रीकालं विषयं चैव कथं भवति शंकरः
११ ॥ इश्वरो वाच ॥ अर्थकांडं जयप्रश्नं शु-
भाशुभमिति त्रीधा ॥ एकत्रीकालविज्ञा

पव
३९

नं नान्यद्भवति सुंदरी ॥ १२ ॥ तत्त्वेषु भाषु विजे-
भं कार्यं तत्त्वज्ञयपरा ज्ञयं ॥ तत्त्वमहर्घ
महार्घं तत्त्वत्रिपदमुच्यते ॥ १३ ॥ श्रीदेव्यु
वाच ॥ देवदेव महादेव सर्व संसारसा
गरे ॥ किन्नराणां परं मित्रं सर्वकार्यार्थं
साधकं ॥ १४ ॥ श्रीशिवोवाच ॥ प्राणा एव
परं मित्रं प्राणा एव परः सर्वा ॥ प्राणा तुल्य ३९

परो बुधुर्नास्तीनासी वरानते ॥ श्रीदेव्यु
वाच ॥ कथं प्राणस्थितो वायुर्देहे किं प्रा
णरूपकं ॥ तत्त्वेषु संचरणे प्राणो जायते
योगीनिः कथं ॥ १६ ॥ शिवोवाच ॥ काया
नगरमध्ये तु मासु तोरक्षपालकः ॥ प्रवे
शो दशभिः प्रोक्तो निर्गमो द्वादशांगुलः ॥ १७ ॥
एकांगुलं कृत्य न्युने प्राणे निष्कामताम

पव
३८

ना ॥ आनंदस्तद्वितिये स्यात्कविशक्तीस्तु
नियके ॥ १८ ॥ वाचासिद्धिश्चतुर्थे तु हरे
दृष्टीस्तपचमं ॥ षष्ठे त्वाकाशगमनं च
उवेगश्च सप्तमे ॥ १९ ॥ अष्टमे सिद्धयश्चा
ष्टौ नवमे निधयो नवः ॥ दशमे दशमुक्ति
श्च द्वायानाशस्वेकादशे ॥ २० ॥ द्वादशे
हंसचारश्च गंगामृतरसोपिवेत ॥ अन

विज्ञे

३८

खाग्रं प्राणपूर्णं कस्य भक्षं च भोजनं ॥ २१ ॥
एवं प्राणविधिप्रोक्तं सर्वकार्यफलप्र
दां ॥ ज्ञायते गुरुवाक्येन न विद्याशास्त्र
कोटीभिः ॥ २२ ॥ प्रातश्चंद्रोरवि साया
यदि देवान् लभ्यते ॥ मध्याह्नौ मध्वरा
याच्च परस्तपरवर्तते ॥ २३ ॥ दुरजुद्धे ज
यी चंद्रः ॥ समासन्ने दिवाकरः ॥ वहन्ना

पव
३९

ख्यांगतः पादौ सर्वसिद्धिप्रजायते ॥ २४ ॥
यात्रारं मे विवाहे च प्रवेशानगरादिके
शुभकार्जेषु सर्वेषु चंद्रचारप्रशस्यते
२५ ॥ अयनतिथिदिने शस्वयतत्वे नि
युक्ते ॥ यदीवहतिकदाचिद्देवयोगेन
पुंसां ॥ सजयतिरीपुशै न्यं सं भमात्रस्व
रे न प्रभवति न च विघ्नं केशवस्यापि ॥

विजे
३९

लोके ॥ २६ ॥ जीवं रक्षत जीवं रक्षां जिवां
गेपरी धाय च ॥ जीवो जयति यो जुद्धे जि
वन जयति मेदीनि ॥ २७ ॥ भुमो जल च
कर्तव्यं गमनं शान्तिकर्म सु ॥ वद्दो वा
यौ प्रदिसेषु रेपुनर्ती भावेष्टपि ॥ २८ ॥
जीवेन शस्त्रं बधाय जीवेनैव विशयेत्
जीवेन प्रक्षिपेष्टस्त्रं युद्धे जयति सर्व

पव.
४०

था ॥ २९ ॥ आकृष्य प्राणपवनं समारोहे
तवाहनं ॥ समुत्तरे तदं दद्यात्सर्वकार्या
णी साधयेत् ॥ ३० ॥ अपूर्णेशत्रुसामग्री ॥
पूर्णवास्व वलं यथा ॥ कुरुते पूर्णतत्त्व
स्थो जयसेको वसुंधरां ॥ ३१ ॥ यन्नाडी व
हते चांगेत स्यामेवाधिदेवता ॥ सन्मुख
पिदिषातेषां सर्वकार्यफलप्रदां ॥ ३२ ॥

विज्ञे.

४०

अदौ तु क्रियते मुद्रापञ्चाहं समाचरे
त् ॥ सर्वमुद्राक्रतायेन तेषां सिद्धिर्न स
शयः ॥ ३३ ॥ चंद्रप्रवाहे पथसुर्ये वा
हे मद्राः समायांति च योद्धुकामाः ॥ स
मीरनस्तत्वं विदाप्रपितोयाश्रुन्यता
सापतिकालं दृष्ट्या ॥ ३४ ॥ यदि शं वहत
वायुर्युद्धं तदिशि दापयेत् ॥ जयत्यव

पव.

४१

नसंदेहः शक्रोपियदीचाग्रतः ॥३५॥
यत्रनाड्यां वहेद्वायुस्तदंगं प्राणमव
च ॥ अकृष्यगच्छत्कणांतं जयत्वेव पु
रंदरं ॥३६॥ प्रतिपक्षे प्रहारे भ्यो पूर्णांगं य
मिरक्षते ॥ नतस्परीपुमिः शक्तीर्वली
ष्टैरपिहन्यते ॥३७॥ अगुष्टतज्जीनीव
श्योपादांगुष्टस्तथा ध्वनि ॥ जुद्धका

विजे.

४१

लेचकर्तृवांलक्षयोद्वाजयो भवेत् ॥
३८ ॥ निशाकरैरवौचारे मध्येयस्य समि
रणः ॥ स्थितोरक्षदिगंतानि जयकांक्षी
नरः सदा ॥३९॥ स्वासप्रवेशकाले तु दुता
जल्पति वांक्षितं ॥ तस्यार्थे सिद्धिमाया
तिनिर्गमे नैव सुंदरी ॥१४०॥ लाभादिभ्य
पिकायां णपृष्ठानि किर्तिता निच ॥ जि

पव. वेविंशतिसिद्धंतिहानिर्निसरणो भवेत् विजे.
४२ ॥४१॥ नरेदद्वास्वकीयाचस्त्रीयां वामा
प्रशस्यते ॥ कुंभकं जुह्व कालं च त्रयोना
डी त्रयोगति ॥ ४२ ॥ हकारस्य सकारस्य
विना भेदं स्वरः कथं ॥ सोहं सपदेनै
व जीवो जयति सर्वदा ॥ ४३ ॥ शुन्यांगपु
रितं कृत्वा जीवांगोपये जयः ॥ जीवो ४२

गंधातमाप्नोति शुन्यांगं रक्षते सदा ॥
४४ ॥ वामे वायुदिवाद् द्वाये दिपृक्षति
पृक्षकः ॥ तत्र धातो नयायेतु शुन्ये धा
तं विनिर्दिशेत् ॥ ४५ ॥ भुतत्वे नोदरे धा
तः प्रदस्थाने वुत्ता भवेत् ॥ उरुस्थाने ग्री
तत्वे न करस्थाने च वायुना ॥ ४६ ॥ शिर
सि व्योम तत्वे च ज्ञातव्यो धातु निर्णयः

पव
४३

एवंपंचविधो धातः स्वरशास्त्रे प्रकाशितः ॥ ४७ ॥
युद्धकाले जदा चंद्रः स्थायी जयति निश्चितं ॥
यदा सुर्यप्रवाहः स्रज्यायी विजयते तथा ॥ ४८ ॥
जयमधो तु संदेहो नाडी मधो तु लक्षयेत् ॥ सु
षुम्णा यगतः प्राणं समरेशत्रुसंकटे ॥ ४९ ॥
यस्यां नाड्यां भवेच्चारः तासां युद्धसमाप्तिः ॥ ४३

अथेत् ॥ तान्दिसौ जयमाप्नोति नात्र कार्यं वि
चारणः ॥ ५० ॥ जदि संग्रामकाले तु वामना
ड्यां यदा वहेत ॥ स्थायिनो विजयं विद्यात् ॥
द्विपुवशयोदयोपि चः ॥ ५१ ॥ यदि संग्राम
काले तु सुर्यस्रज्या वृत्तो वहेत ॥ तदा जया
जयं विद्यात् स देवा सुरमानवान् ॥ ५२ ॥ राणे
हरति शत्रुस्थं वामयां प्रविशेन्नरः ॥ स्था

पव. नं द्विषवचाराभ्यां जयः सुर्येण धावते ॥ ४४ ॥
४४ ॥ ५३ ॥ युद्धे द्वये क्रते प्रश्ने पूर्णं स्य प्रथमं
जयः ॥ रीक्ते चैव द्वितीयं स्रजयी भव
ति नान्यथा ॥ ५४ ॥ पूर्णं नार्डी गतः पृष्ठे
श्रुत्यां गंचत ह्यग्रतः ॥ शत्रुस्थाने क्रते
शत्रुम्रियते नात्र संशयः ॥ ५५ ॥ वामे
चारे समं नामयस्य तस्य जयो भवेत् ॥ ४४

पृष्ठको दक्षिणे भागे विजयि विषमद्व
रः ॥ ५६ ॥ यदा पृष्ठे चंद्रस्थस्तदा सं
धानमादिशत ॥ पृष्ठे द्यदा तु सुर्य
स्थस्तदा जानीही विग्रहः ॥ ५७ ॥ पार्थि
वे च समं युद्धं सिद्धिर्भवति वारुणे ॥ यु
द्धे हिते जसी भंगो मृत्पूर्वायौ न भस्यपि ॥
५८ ॥ निमित्तिक प्रमादाद्वायदानं जाय

पव. तेनिलः॥ पृष्ठाकालेतदाकुर्याद्वंदंयते विजे.
४५ नबुद्धिमान्॥ ५९॥ निश्चलांधारणांकु
त्वापुष्पहस्तान्निपातयेत्॥ पूर्णांगेपु
ष्यपतनंशुन्येवातत्फलवदेत्॥ ६०॥
तिष्ठन्नुपविशन्वापि प्राणमाकर्षये
न्निजं मनो भंगमकुर्वीण सर्वकार्जे
षु जीवति॥ ६१॥ नकालो विविधं घोरं न ४५

शस्त्रं न च पं नगा॥ न शत्रु व्याध्र चौराद्याः
शुन्यस्थं नाशितुं क्षमा॥ ६२॥ जीवेन स
स्थापयेद्वायु जीवेनारं भयत्पुनः॥ जी
वेन क्रीडतो नित्यं घृतं जयति सर्वथा
॥ ६३॥ स्वरज्ञानिबलादाग्नेनिष्फलं को
टीधा भवेत्॥ इह लोकपरत्रैव स्वरगया
निवलि सदा॥ ६४॥ दशशतायुतं नर

पव० ह्रमं देवाधीपबलं क्वचित् ॥ शतक्रतुसु विज्ञे०
४६ रेद्राणां वलं कोटीगुणं भवेत् ॥ ६५ ॥ श्री
देव्युवाच ॥ परस्परं मनुष्यान् युद्धे प्रोक्तं
जयस्तथा ॥ यमयुद्धे समुत्पन्ने मनुष्या
नां कथं जयः ॥ ६६ ॥ इश्वरोवाच ॥ ध्याये
द्देवं स्थिरां जिवं जुहुयात् जीवसंगमे ॥ इ
ष्टासिद्धिर्भवेत् तस्य महात्मा भोजयस्त ॥ ४६

था ॥ ६७ ॥ निराकारात्समुत्पन्नं साकारं
सकलं जगत् ॥ तत्साकारं निराकारं
ज्ञाने भवति तन्मयं ॥ ६८ ॥ इतियुद्ध
विजयप्रकरणं ॥ देव्युवाच ॥ नरयु
द्धं यमयुद्धं त्वया प्रोक्तं महेश्वरः ॥ इ
दानीं देवदेवानां वशिकरणां कं वद ॥
६९ ॥ इश्वरोवाच ॥ चंद्रसूर्येण च ॥

पव कृष्णस्थापये जीवमंडलं ॥ अजन्मव विज्ञे
४९ शगारामाकथितेयंतपोधने ॥ ६९ ॥ जीव
नगृह्यते जीवो जीवो जीवस्पदियते ॥
जीवस्थानेगतो जीवो वाला जिवांत
कारकः ॥ २९० ॥ यात्र्यंतयामवेलायां
प्रसुप्तकामनिजने ॥ ब्रह्मजीवां पिवे
द्यस्य वाला प्राणहरणरः ॥ ९१ ॥ कामि ४९

निति शिरंती ॥ अष्टाक्षरं जपित्वा तु
तस्मिन्काले ऋते सति ॥ तद्गुणं दिय
ते चंद्रो मोहमायातिका मिति ॥ ९२ ॥
शयने वा प्रसंगे वायुवात्यां लिंगने ॥
पिवा ॥ यः सुर्येण पिवे चंद्रं स भवेन
मकरध्वजे ॥ ९३ ॥ शिवमालिंगतेश
क्त्या प्रसंगे दक्षिणे पिवा ॥ तद्गुणादि

पव
४८

ययद्यसुमोहयत्कामिनिशतं ॥ १४ ॥
सप्तनवत्रयः पंचवारासंगेसुसुर्ये
जे ॥ चंद्रेद्वितुर्येषद् कृत्वावश्याभव
तिकामिनि ॥ १५ ॥ सुर्येचंद्रोसमाह
ष्यसर्पोक्रांत्यांधरोष्टयो ॥ महापद
मुखंस्पृष्टावारंवारमिदंचरेत् ॥ १६ ॥
आप्राणामितिपक्षस्ययावन्निद्राव

विज्ञे.

४८

शंगता ॥ पञ्चाज्जाग्रतवेलायांचोष्य
तेगल्पचक्षुषि ॥ १७ ॥ अनेनविधिना
कामिवसयत्सर्वकामिनि ॥ इदंनवा
च्यमन्यास्मिन्नित्याज्ञापमेश्वरि ॥
२१८ ॥ इतिवश्यकरणप्रकरणं ॥ अथ
७ नैप्रकरणं ॥ ऋतुकालेभधानारीपं
चमेहीयदाभवेत् ॥ सुर्येचंद्रमसा

पव
४९

येगिसेवानात्सुत्रसंभवः॥११॥शंख
वल्लीगवांडुगंधंपृथिव्यापोवहतेजर
भर्तुरग्रेवदेहाक्यंदर्प्यदेहित्रिमिर्व
चः॥२०॥ऋतुस्नातापिवेनारीऋतु
दानंतुजोजयंत॥रुपलावाण्यसंप
न्नोनरःसिंहप्रसुयते॥८१॥सुषुमा
सुर्यगंधेनऋतुदानंतुयोजयंत

विजे

४९

अंगहितःपुमानयस्कजायतेऋश
विग्रहः॥८२॥विषमांकेदिवाराणां
त्रौविषमांकेदिनाधिपः॥चंद्रनेत्रा
ग्नितत्वेषुबंध्यापुत्रमवाप्नुयात्॥८
३॥ऋतारंभेरविःपुसांस्त्रियांचैवसु
धाकरः॥३भयेसंगमप्राप्तबंध्यापुत्र
मवाप्नुयात्॥८४॥ऋतारंभेरविःपुसांसु

पव० रतांते सुधाकरः ॥ अनेन क्रमयोगेन नादे विज्ञे
५० तै देवदारुकः ॥ २८५ ॥ चंद्रनाडी वहे प्रश्ने
गर्भकं न्यातदा भवेत् ॥ सुर्या भवेत्तदा
पुत्रौ द्वयौ गर्भौ विहन्यते ॥ ८६ ॥ चंद्रे
स्त्रिपुरुषसुर्यमध्यमार्गे नपुंशकः ॥
गर्भप्रश्ने यदादुतः पूर्णो पुत्रप्रजायते
॥ २८७ ॥ पृथ्वीपुत्री जले पुत्रः कन्यका ॥ ५०

तु प्रभंजने ॥ तेजसा गर्भपातः स्यान्न
भसापि नपुंसकः ॥ ८८ ॥ शुन्ये शुन्ये यु
गे युग्मे गर्भपातश्च संक्रमे ॥ सुर्ये भ
गे क्तौ पुत्रः चंद्रचारे तु कन्यका ॥ ८९ ॥
विषमे गर्भपातस्याद्वा विवाथ नपुं
सका ॥ तत्त्ववित्स विजानीयात्कथी
तंतत्र सुंदरी ॥ ९० ॥ गर्भो धानं मारु

पव. तेस्याच्चदुःखिदिशाख्यातो वारुणोसौ विज्ञे०
५१ रव्ययुक्तः ॥ गर्भश्राविस्वल्पज्जिविच
वह्नौ भोगीभवोपार्थिवे नाथयुक्तः ॥
२९१ ॥ धनवा न्मौरव्ययुक्तस्य भोगवा
नगर्भसंस्थितो ॥ तस्यान्नित्यं वारुणो
तलं व्योम्निगर्भो विनस्यति ॥ १२ ॥ मा
हेंद्रसुसुतोपतिः वारुणोदुहिता भ ५१

वेत ॥ शोखेषु गर्भहानि स्याज्जातमा ॥
त्रस्य वामृति ॥ १३ ॥ रविमध्यगतः श्रं
द्रश्चंद्रमध्यगतोरविः ॥ ज्ञातव्यं गुरु
तः सिद्धं नवेद्यं रास्त्रकोटीभिः ॥ १४ ॥
इति गर्भप्रकरणं ॥ अथ संवत्सरप्र
करणं ॥ चैत्रशुक्ले प्रतिपदा प्रातस्त
त्वविभेदतः ॥ पर्येद्विचक्षणो योगी

पव
५२

दक्षिणोचोत्तरायणो ॥ २९५ ॥ चंद्रोदय विजे.
स्यवेलायां वहमानोयतत्वतः ॥ ५२ ॥
ध्रुव्यापस्तथावायुसुभिन्नं सर्वस्य ।
जे ॥ ९६ ॥ तेजोव्योम्निभयं घोरं दुर्भिक्षं
कालतत्वतः ॥ एतत्त्वफलं ज्ञेयं व ।
र्षमासेदिनेतथा ॥ ९७ ॥ मध्यामा भव
तिः कुरादुष्टा सर्वत्र कर्मासु ॥ देवा ५२

भंगं महारोगाल्लेशकष्टादिदुःखदा ॥
९८ ॥ मेषसंक्रातिवेलायां स्वरभेदं
विचारयेत् ॥ संवत्सरफलं ब्रयाल्ल
कानां तत्त्वचित्तकः ॥ ९९ ॥ प्रथिव्यादि
कतत्वेन दिनमासा ध्वजं फलं ॥ सो
भने च तथा दुष्टं व्योममारुतः वन्दि
भिः ॥ ३०० ॥ सुभिक्षराष्टवृद्धि स्याद्द

पव
५३

हृत्स्यवसुंधरां ॥ बहुवृष्टीस्यसौ
ख्यं पृथ्वी तत्त्वं वह्नेद्यदि ॥ ३०१ ॥ अतिवृ
ष्टिसुनिदं स्यादारोग्यं सौख्यं मवच
वहुत्रस्य तथा पृथ्वी आप तत्त्वं वह्नेद्य
दि ॥ ३०२ ॥ दुर्निदं राष्ट्रं भंगे स्याद्द्रागास
तिः ॥ सुदारुणा ॥ अल्पादल्पतरावृष्टी
रग्नितत्त्वं वह्नेद्यदि ॥ ३०३ ॥ उष्मातोप

विज्ञे

५३

द्रवान्धितिरल्पावृष्टिस्युरीतपः ॥ मेष
संक्रांतिवैलायां वायु तत्त्वं वह्नेद्यदि
३०४ ॥ मेषसंक्रांतिवैलायां व्योम त
त्त्वं वह्नेद्यदि ॥ तत्रापि शुन्यताज्ञेयार
स्यादिनां सुखस्य च ॥ ३०५ ॥ पुण्यप्रव
सने स्वासस्वस्व तत्त्वेन सिद्धिदः ॥ सु
र्ये चंद्रे न्यथा भुते संग्रहं सर्वसिद्धी

पव
५४

दः॥३०६॥विषमेवन्हितत्वस्यजायते
केवलंनमः॥तत्कुर्याद्वस्त्रसंप्राह्य
द्विमासेचमहर्घता॥३०७॥रवौसंक्र
माणेनाडीगङ्गांतेचप्रसर्पति॥स्वा
निलेवन्हियोगेपिरौरवजगतित
ले॥३०८॥इतिसंवत्सरप्रकरणं॥
अथरोगप्रकरणं॥महीतत्वरवरो

विजे०

५४

गंचजलेचजलमातरः॥तेजसीखे
टवायौचशाकिनिपितृदोषपरवे॥
३०९॥आदौशुन्यगतोदुतपश्चापुणि
विशोद्यदि॥सुखितोपिक्वञ्जीवेद
द्यर्थपरिपृच्छति॥३१०॥यस्मिन्नंगे
स्थितोजीवतत्रस्थपरिपृच्छति॥तदा
जीवतिजीवेसोयदिरोगोरुपडुतः

पव
५५

३११॥ दक्षिणे नयदा वायुर्दुःखरौद्राक्ष
रो वदेते ॥ तदा जीवति जीवे सौचंद्रे
समफलं मतं ॥ ३१२॥ जीवाकारं च वा
धृत्वा जीवाकारविलोक्य चः ॥ जी
वस्थो जीवितं प्रश्ने तस्य स्याद्जीवि
तं फलं ॥ ३१३॥ वामाचारस्तथा दक्षः
प्रवेशाय त्रवाहने ॥ तत्र स्थं पृष्ठं तदु

विज्ञे

५५

तस्य सिद्धिर्न संशयः ॥ ३१४॥ प्रश्ने च
धः स्थितो जिवो नूनं जीवो हि जीव
ति ॥ उर्ध्वचारस्थितो जीवो जीवो या
नियं मालयं ॥ ३१५॥ विपरीताक्षरं
प्रश्नेरीक्षायां पृक्षकायदी ॥ विपुर्जा
यं च विज्ञेयं विषमस्थो दयसति ॥
३१६॥ चंद्रस्थाने स्थितो जिवः सुर्य

पव
५६

स्थाने तु पृथक्कः ॥ तदा प्राणविमुक्तो सौ विज्ञे
यदि वैद्यशतैर्वृतः ॥ ३१७ ॥ पिंगलायां
स्थितो जीवो वा मेदुतस्तपृच्छति ॥ त
दापि मयते रोगी यदि ज्ञाता महेन्द्रः
३१८ ॥ एकस्य भुतस्य विपज्जये नुरो
गाभिभुति भवति ह पुसां ॥ तयो द्वयो
बंधुसुहृद्विपतिः पक्षद्वयव्याप्तय ॥ ५६

तामृतस्यात् ॥ ३१९ ॥ इति रोगप्रकरणं ॥
अथ कालज्ञानप्रकरणं ॥ मासादौ
वत्सरादौ च पक्षादौ च जथाक्रमं ॥
द्वयं कालं परीक्षेत्तु वायुचारवशा
त्सुधी ॥ ३२० ॥ पंचभुतात्मकं दिपंच
सौ सहेन संचितं ॥ रक्षयेत्सुर्यवा
तेन तेन जीवस्थिरो भवेत् ॥ ३२१ ॥

पव
५७

मारुतं वंद्ययित्वा तु सूर्यं वंद्ययते ज विजे
दि ॥ अभ्यासाद्जीवति जीवः सूर्यका
लेपिवंच्यते ॥ ३२२ ॥ गगनात् श्रवते
चेद्रः कायापद्मानि सीचयेत् ॥ कर्म
योगसदाभ्यासे रमरः शसी संश्र
वात् ॥ ३२३ ॥ शशांकं वारयेद्रात्रौ दि
वा वायो दिवाकरः ॥ इत्याभ्यासरता ५७

नित्यं सयोगीनात्र संश्रयः ॥ ३२४ ॥
अहोरात्रयदेकत्र वहते यस्य मा
रुतः ॥ तदा तस्य भवेद्वायुसंपूर्णव
त्सरत्रयं ॥ ३२५ ॥ अहोरात्रे हृदयस्य
पींगलायां सदा गतिः ॥ तस्य वर्षद्व
यंप्रोक्तं जीवति तत्त्ववेदिभिः ॥ ३२६ ॥
त्रीरात्रे वहते यस्य वायुरकपुटे स्थि

पव
५८

तः॥ तदा संवत्सरायुष्मंप्रवदंति मनी
षिणाः॥ ३२९॥ रात्रौ चंद्रदिवा सुर्यो वह
द्यस्य निरंतरं॥ जानिया तस्य वैमृसुः
षणमासा मंतरे भवेत्॥ ३२८॥ अथ
कां सपात्रमध्ये सलिलं निक्षिप्य सु
र्यव लोक नं कार्यं॥ १॥ लक्ष्मि लक्ष्मि
तलक्ष्मिनेन सलिले भानुर्यदा दृश्य

विज्ञे०

५८

ते॥ क्षिणोदक्षिणापश्चिमोत्तरपुरः षट्
त्रिद्विमासैकतः॥ मध्ये क्षिद्रमिदं भवे
दृशदिनंधुमाकुलं तद्विने॥ सर्वज्ञैर
पि नाषितं मुनिवरैरायुप्रमाणं स्फुटं
३२९॥ दुतोरक्तकषायकृष्णवसना
दंतस्य ज्ञाते वृथो स्तेलाभ्यक्तशरीर
रज्जुककरोदिनोः शुक्लपुणाननः॥ भ

पव
५९

स्मांगारकपालयांशुमुशानिसुर्या विजे
समुद्याकलियःशुन्यःस्वरःसंस्थि
तोगदयुतांकालनलस्यादसो॥३
३०॥ इतिदुतवेष्टा॥ अकस्माचित्त
विकृतिराकस्मात्सुरुषोत्तमः॥ अक
स्मादिन्द्रियोसतिःसन्निपातायलद
गां॥३३१॥ शरीरंशीतलयस्यप्रकृति ५९

विकृतिर्भवेत्॥ तत्वारीष्टं समासेन
ध्यासतस्तुतिबोधमे॥३३२॥ दुष्टश
वेषुरमतेषुद्वशवेषुकुप्यति॥ पश्चा
त्तापेनवेद्यस्यतस्यमृत्युन्नसंशयः
३३३॥ हुंकारशीतलोयस्यफुंकारोव
हिसंनिभः॥ महादाहो नवेद्यस्यत
स्यमृत्युर्भवेद्धवं॥३३४॥ योवाविष्णु

पव
६०

पदं ध्रुवं सुरपदं सन्मातृकामं नलं ॥
तारामंडलं रुंधति ममृगो शुक्लं ध्रु
वं लक्ष्मीं ॥ एते कर्मपि स्फुटं न पु
रुषः परयत्पुरः प्रेषितो ॥ सो वश्यं व
शतिहकालवदने संवत्सरा दुर्द्धतः
३३५ ॥ अरवमीविवं सुर्यस्य वह्निरा
तां सुमालिनः ॥ दृष्टुकादशमासा

विज्ञे

६०

युर्नरश्चोर्द्धनजिवति ॥ ३३६ ॥ वात्यां पु
रीषमुत्रयः ॥ सुवर्णीरजतं तथा ॥ प्र
त्यक्षमथवा स्वप्ने दशमासं न जिव
ति ॥ ३३७ ॥ क्वचित्पश्यतियो दिपसु
वर्णीचषं कान्वितं ॥ विरुपानि च मु
तानिनवमासं न जिवति ॥ ३३८ ॥
स्थुलागोपिकृशः कृशोपिसहसा

पव
६१

स्थूलत्वमालंबते ॥ पाप्मो वा कनक
प्रभां यादि भवेद्दोगोपिकृष्णस्य वि ॥
३३९ ॥ शुरो भिरुसुधीरधर्मनिपुनः
शांतो विकारी पुमानित्येवं प्रकृतेरु
शंतिचलनं मासाष्टमे मृतदं ॥ ३४० ॥
पिडा भवेत्पाणितले च जिह्वामुले ॥
समुत्तरुधीरं च कृष्णं ॥ वृद्धिनरोगला

विज्ञे०

६१

यतियत्र दृष्ट्यां जिवेन्मनुष्यः सहिस
प्रमासान् ॥ मातृगुलिनां वितियं न
वक्त्रे रोगं विना भुष्यति यस्य कंठं ॥
मुहुर्मुहुः प्रश्नवसान जाडयं षड्भिः
समासे प्रलयं प्रयाति ॥ ३४१ ॥ यस्य न
स्फुरणं किंचिद्द्विद्यते स न च कर्मणि
सौज्वर्यं पंचममासि स्कंधारुढोग

पव
६२

मिष्यति ॥ ३४२ ॥ यस्य न स्फुरतो ज्योतिः
पिडितेन यन द्वये ॥ मरणं तस्य निदि
ष्टं चतुर्थे मासनिश्चितं ॥ ३४३ ॥ स्पंद
ते वृषणो यस्य न किंचिदपि पिडीते
तृतीये मासि सोऽवश्यं यमलोकांग
मिष्यति ॥ ३४४ ॥ तारादिवादि सुय्या
निरुपायो न धृतं पश्यति रवे निरमे

विज्ञे

पान
६२

इंद्रायुधं वा स्वयमेव रात्रौ मासाद्वयं त
स्य वदेति नाशं ॥ ३४५ ॥ यस्य जानुगतं क
र्म न किंचिदपि चेष्टितं ॥ मासांते मर
णं तस्य केनापि न विलंब्यते ॥ ३४६ ॥ क
निष्टांगुलिपर्वणि क्लृप्तस्या न मध्यम
पदा ॥ तदा युप्रोच्यते पुसां अष्टादश
दिनावधीः ॥ ३४७ ॥ घृततैले जले वापि

पव
६३

दर्पणोद्यस्कुपश्यति॥ शिरोरहितमा विज्ञे
त्मानंपक्षमेकंसजीवति॥ ३४८॥ श
यंविदध्यात्तपनोपियस्यसंतापका
रीकिलशितरश्मि॥ नवेतीवायुःतु
हिनंनचोक्षसपक्षमेकरवलुतिष्ट
तिहः॥ ३४९॥ स्नातमात्रस्यतस्यतत्रयः
श्रुष्यतितक्षणात्॥ हृदयेहसपादौ

६३

चदशरात्रंसज्जिवति॥ ३५०॥ स्वरुपंच
नेत्रंतुपुत्रीकायांनपश्यति॥ यदासं
खिन्नदृष्टीश्चतदामृत्फरदुरतः॥ ५१॥
अथातःसंप्रवक्ष्यामिद्वायापुरुष
लक्षणां॥ येनविज्ञानमात्रेणात्रिका
लज्ञाभवेन्नरः॥ ५२॥ कालेदुरस्थि
तोवापियेनापायेनलक्षयेत्॥ तत

पव
६४

वदामिसमासेनपथोदिष्टं सिवागमे
३५३॥ एकांतं विज्ञानं गत्वा कृत्वा दिव्यं
च पृष्टतः ॥ निरीक्षेत् निजां छायां कं
ठदेशसमाहितः ॥ ५४ ॥ ततश्चाका
शमिक्षेत् ततः पश्यति शंकरं ॥ उं हं
परब्रह्मण नमः ॥ अष्टोत्तरशतं जप्त्वा
ततादृश्यति शंकरं ॥ शुद्धस्फटीकसं

विजे०

६४

काशं नानारूपधरं हरं ॥ ५५ ॥ षणमासा
भ्यासयोगेन भुवराणां पतिर्भवेत् ॥
वर्षद्वयेन हेनाथकर्त्ता हती स्वयंप्रे
भु ॥ ५६ ॥ त्रिकालज्ञत्वमाप्नोति परमा
नंदमेव च ॥ सतताभ्यासयोगेन ना
स्ती किंचित्सुदुर्लभं ॥ ५७ ॥ तदुपैक
क्ष्मवाण्यः पश्यति व्योम्नि निर्मलि ॥ ५८

पव
६५
एमासान्मृत्कमाप्नोतिसयोगी नात्रसं विज्ञे
शयः॥५८॥पितेव्याधिभयंरक्तेनिले
हत्यांविनिर्दिशेत्॥नानावर्णस्वस्मी
कृतंनुद्देगीयायतेमहानुपादांगु
ल्फंचजठरंविनाशोक्रमसोभवेत्॥
५९॥विनाशोदक्षीणोबाहौस्वबंधु
र्मियतेक्रवं॥वामबाहौतथाभार्य ६५

विनश्यतिर्नसंशयः॥३६०॥ठरतिद
क्षिणोबाहौविनाशोमृत्कमादिशेत्॥
असिरोमासमरणंविनाजंघेदिना
ष्टकं॥६१॥अद्योमिस्कंधनाशेनहा
यात्नापेनतक्षणात्॥प्रातःपृष्टःग
तंवाचनिमिषंछायांगलेस्वाचिरह
द्योर्ध्वनयनेनयत्सीततरंछायान

पवरंपश्यति॥ तत्कारणं संकरास्य पात्रवर्षे विज्ञे०
 ६६ हृदयाभावे ज्ञाणं ज्कारखुदिदीगमुरा
 माहीसमासीरो विगमतो मासा
 स्रुषट्जीवति॥ ६२॥ इति ज्ञायापु
 स्रुषलक्षणं॥ एकादिषोडसाहानि
 यदिभानुनिरंतरं॥ वहेद्यस्य च वै
 मृत्युशेषाहेन च मासिके॥ ६३॥ सं ६६

पूर्णं वहते सुर्यं चंद्रमानैव दृश्यते॥ प
 क्षेन जायते मृत्युकालज्ञानेन भाषितं
 ६४॥ मुत्रपुरीषवायुश्च समकालं प्रव
 र्तेते॥ तदा सो चलितो ज्ञेयो दशाहे म
 यते क्रवं॥ ६५॥ संपूर्णं वहते चंद्रसु
 र्यो नैव न दृश्यते॥ मासेन जायते मृ
 त्युः कालज्ञानेन भाषितं॥ ६६॥ अरुंध

पव
६९

तिध्रुवश्चैवविष्णोस्त्रीणीवदानिच॥
युहिनानपश्यंतिचतुर्थमातृमंडलं
६९॥ अरुंधतिर्भवेजिह्वाध्रुवोनासा
ग्रमेवच॥ भ्रुवोविष्णुपदंज्ञेयंतारक
मातृमंडलं॥ ६८॥ नवभ्रुवःसप्तघोष
पंचतारात्रीनासीका॥ जिह्वामेकदि
नंप्रोक्तं मीयतेमानवोध्रुवं॥ ६९॥ को

विज्ञे

६९

णामक्षणांगुलीभ्यांनुकिंचित्याड्यनिरि
क्षयेत्॥ यदानहृत्प्रयतेविंदुर्दशाहेया
जयोमृतः॥ ९०॥ तीर्थस्नानेनदानेन
तपसांसुवृत्तेनवाजपेदानेनयोगे
नजायतेकालवंचनं॥ ९१॥ शरीरंन
शयस्वतेदाषाधातुमलास्तथा॥ स
मासुखायविज्ञेयाबलतेजोविवर्द्ध

पव
६८
ना ॥१२॥ रक्षाणियेस्ततो देहो यतो धर्मी ॥ विज्ञे
दिसा धन ॥ योगा जाप्यत्वमायां तिसा
ध्या जाप्या असा धतां ॥१३॥ असा ध्या
जीवितं घृति न तस्या स्ती प्रति क्रीया ॥
वेषे हृदि स्फुर तिसा स्वतम द्वितियं स्ते
जस्तमो निवह नाशकरं रहस्यं ॥ तेषां
मखंडशशीकां तिसु पुण्य भा जो स्वप्ने ६८

पितो भवति काल भयं न राणां ॥१४॥ अ
थ नाडी ज्ञान ॥ डिडा गंगे ति विज्ञेया पिं
गलाय मुना नदि ॥ मध्ये सर स्वति विं
द्यात् प्रयागा दि समस्तयो ॥१५॥ आ
दौ सा धन माख्या तं सद्य प्रत्यय कार
कं ॥ बद्ध पद्मासन स्थितो योगी बंधये
डुडीयानकं ॥१६॥ पुरकः कुंभकश्चैव

पव
६९

रेचकश्चतुर्थकः॥ज्ञातव्योयोगीभिः॥
त्यं देहसंसिद्धिहेतवे॥११॥पुरकः कुरुते
पुष्टीधातुसाम्यं तथैव च॥कुंभकस्तंभ
नंकुयीज्जीवरक्षाविवर्द्धनं॥१०॥रेच
केहरतेपापंकुर्याद्योगपदंब्रजेत॥प
श्चात्संग्रामवतिष्ठेत्नयेबंधेचकारये
त॥११॥कुंभयोत्सहजंवायुयथाश

विज्ञे०

६९

क्त्याप्रयत्नतः॥रेचयेचंद्रमार्गेणसुर्ये
नपुरयेत्सुधि॥८०॥चंद्रपिवतिसुर्ये
श्चसुर्येवहतिचंद्रमा॥अनोन्यका
लभावेनजिवेदाचंद्रतारकं॥८१॥स्व
योगवहतिनाडीतन्नाडीरोधनंकुरु॥
मुखबद्धममुचन्वैपवनंजायतेयुवा॥
८२॥मुखनासाह्निकर्णानामंगुलिभि

पव
७० निरोधयेत् ॥ तत्वेदयमिति ज्ञेयं षण्णमुखी विजे
कराणां प्रिये ॥ ८३ ॥ तस्य रूपगतिः स्वादो
मंडलं लक्षणं त्विदं ॥ यो वेत्ति मानवो
लोके स तु मुक्तो पियोगवित् ॥ ८४ ॥ नि
राशी निष्कलनयोगी न किंचदपि चिं
तयेत् ॥ वासना मुन्मुनी कृत्वा कलंज
यति लिलया ॥ ८५ ॥ विश्वस्य वेशिका ७०

सक्तीनेत्राभ्यां परीक्ष्यते ॥ तत्र स्थं तु मनो
ज्ञस्यः याममात्रं भवेदिह ॥ ८६ ॥ तस्यायु
र्वर्द्धते नित्यं घटिकात्रयमानतः ॥ शिवो
नोक्तं पुरा तत्र सिद्धस्य गुणा गद्गुरं ॥ ८७ ॥
बद्धपद्मासनस्था गुदपवनयसक्तीरु
द्योर्द्धिमुच्चैः ॥ अपाणरंध्रं कुंभकं जितम
निलंप्राणशक्त्या निरुद्धो ॥ एकीभूतसु

पव०
७१

ब्रह्मणो विवरमुपगतं ब्रह्मरंध्रे च निवृत्ता ॥२॥ विज्ञे०
निक्षेपाकाशमागेशिवस्मरणरताया
तिकैपि धन्या ॥७७॥ एतज्ज्ञानातियोयो
गी एतस्य ठति नित्यशः । सर्वदोषविनि
र्मुक्तौ लभंते वां हितं फलं ॥८१॥ स्वर्गया
न शिरोयस्य लक्ष्मिपादतले भवेत् ।
एकत्र शरीरे यस्य सुखतस्य सदा भवे ७१

त ॥३९०॥ प्रणवः सर्ववेदानां ब्रह्माभा
स्करो यथा ॥ मृत्फलोके तथा पूज्यः स्व
रज्ञानियुमानपि ॥११॥ नाडीत्रयं विज्ञा
नातीतत्वं ज्ञानं तथैव च ॥ नैव तेन भवे
तुल्यं लक्ष्मिपादरसायनं ॥१२॥ एका
क्षरप्रदातारं नाडीभेदनिवेदकं ॥ पू
ष्टिव्यानास्ति तद्रव्यं यदत्वाच्च नृणां भ

पव
७२

वेत् ॥ ३९३ ॥ स्वरस्तत्वं तथा युद्धं देवि वश्यं विजे
स्त्रियं तथा ॥ गर्भरोगकालारवं तव
प्रकरणां न्वितं ॥ ९४ ॥ एवं प्रवृत्तितं लोक
प्रसिद्धं सिद्धयोगीभिः ॥ अचंद्रार्कग्रह
जीयात्पठतिसिद्धिदायकं ॥ ३९५ ॥ स्व
स्थासनमासीनं निद्राआहारमल्पकं ॥
चिंतयेत्परमात्मानं यो वदेत्सो भविष्य

७२

पवन
७३

ति॥३१६॥ इति श्रीशिवोमासंवादे विज्ञे०
कनवप्रकरणान्वितंपवनविज्ञय
संपूर्णशुभंमस्तु॥ मंगलंददातु॥
याहसंप्रस्तकं हृत्पुत्रादृशं लिखितं
यदि शुद्धं मशुद्धं वा मम दोषो
यति॥ लिखितं पानवनसंन्या
कल्याणमस्तु॥ ७३

॥पवनविज्ञेसमाप्तम्॥